

## ТЫПЫ СЛОЎНІКАЎ

**Красоўская П.А.,**

студэнтка 1 курса медыка-дыягнастычнага факультэта

УА “Гродзенскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт”

Кафедра рускай і беларускай моў

Навуковы кіраўнік – старшы выкладчык Варанец. В.І

Паводле адбору слоў і спосабу іх апісання ўсе слоўнікі падзяляюцца на два тыпы – энцыклапедычныя і лінгвістычныя [4, с. 103-108].

У энцыклапедычных слоўніках даюцца навуковыя звесткі пра гісторыю, прыроду, насельніцтва, выдатных дзеячоў, эканоміку, навуку, культуру, мастацтва, літаратуру, змяшчаюцца фотаздымкі, малюнкі, рэпрадукцыі, карты, схемы. У энцыклапедыях тлумачацца не словы, а паняцці, абазначаныя словамі, апісваюцца прадметы, з’явы.

Энцыклапедыі як слоўнікі даведачнага характару бываюць аднатомныя і шматтомныя, агульныя і галіновыя; словы ў іх размяшчаюцца ў алфавітным ці тэматычным парадку. Агульныя энцыклапедыі даюць сістэматызаваныя абагульненыя звесткі па ўсіх галінах ведаў і дзейнасці чалавецтва: «Беларуская Савецкая энцыклапедыя» ў 12 тамах (1969-1975), «Беларуская Энцыклапедыя» ў 18 тамах (1996-2004), Галіновыя энцыклапедыі – гэта даведнікі па асобных галінах навукі: «Энцыклапедыя прыроды Беларусі» ў 5 тамах, «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі» (1984-1987) у 5 тамах, «Этнаграфія Беларусі» (1989), «Архітэктура Беларусі» (1993), «Янка Купала: энцыклапедычны даведнік» (1986) і інш.

Лінгвістычныя слоўнікі апісваюць словы мовы, тлумачаць іх значэнне, паходжанне, ужыванне, даюць іх характарыстыку і інш. Яны бываюць аднамоўныя, двухмоўныя і шматмоўныя. У двухмоўных і шматмоўных слоўніках словы адной мовы тлумачацца, перакладаюцца словамі іншай або іншых моў, таму іх нярэдка называюць перакладнымі: «Беларуска-рускі слоўнік» у 2 тамах (2-е выд., 1988-1989), «Руска-беларускі слоўнік» у 3 тамах (3-е выд., 2002), «Падручны польска-беларускі слоўнік» пад рэд. А. Абржэмбскай-Яблонскай і М. Брылы (Варшава, 1962), «Украінска-беларускі слоўнік» В.П. Лем-цюговай (1980) і інш.

Лінгвістычныя слоўнікі могуць быць розных тыпаў: тлумачальныя, дыялектныя, гістарычныя, этымалагічныя, тэрміналагічныя, фразеалагічныя, арфаграфічныя, арфаэпічныя, слоўнікі амонімаў, сінонімаў, паронімаў і інш.

У тлумачальных слоўніках падаецца значэнне слова, яго напісанне, указваецца месца націску, адлюстроўваюцца граматычныя і стылістычныя асаблівасці, у многіх слоўнікавых артыкулах прыводзяцца тэрміналагічныя, фразеалагічныя словазлучэнні, а ў некаторых – даведкі пра паходжанне слова («Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» ў 5 тамах (1977-1984), «Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы» (2005)).

У дыялектных слоўніках змяшчаецца і растлумачваецца дыялектная лексіка, запісаная ў пэўнай гаворцы, у якой-небудзь мясцовасці. Сярод іх

«Дыялектны слоўнік» Ф.М. Янкоўскага, «Дыялектны слоўнік» П. Сцяцко (1970), «Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча» (1979-1986) і інш.

Гістарычныя слоўнікі адлюстроўваюць лексіку мінулых эпох. Старажытнабеларуская лексіка XV-XVII стст. апісваецца ў «Гістарычным слоўніку беларускай мовы», які выдаецца з 1982 г.

Паходжанне слоў тлумачыцца ў этымалагічных слоўніках. У такім слоўніку аднаўляецца пачатковае значэнне лексемы, паказваюцца змены ў значэнні і гукавым афармленні слова.

У беларускую мову ў розны час запазычана значная колькасць слоў з іншых моў. Такія словы фіксуюцца ў тлумачальных слоўніках і ў слоўніках іншамовных слоў. Слоўнікі іншамовных слоў адзначаюць паходжанне іншамовнага слова, указваючы на мову-крыніцу і напісанне ў ёй слова, а таксама раскрываюць сэнс запазычанага слова. Да такога тыпу слоўнікаў адносяцца слоўнікі А.А. Булыкі: «Даўнія запазычанні беларускай мовы» (1972), «Слоўнік іншамовных слоў» (1993), «Слоўнік іншамовных слоў» у 2 тамах (1999).

У арфаграфічных і арфаэпічных слоўніках даецца правільнае напісанне і вымаўленне слоў. Сярод такіх слоўнікаў трэба адзначыць «Слоўнік націску ў беларускай мове» М.В. Брылы, «Арфаграфічны слоўнік для сярэдняй школы» М.П. Лобана і М.Р. Судніка і інш.

У слоўніках сінонімаў падаюцца сінанімічныя рады слоў. Словы групуюцца вакол апорнага слова-дамінанты, якое найбольш дакладна і поўна выражае агульнае паняцце. Сінанімічныя рады размешчаны ў алфавітным парадку паводле загалоўнага слова. Ужыванне кожнага сіноніма з сінанімічнага рада суправаджаецца ілюстрацыйным прыкладам з мастацкай літаратуры, фальклору.

Слоўнікі амонімаў і паронімаў дапамагаюць правільна ўжываць і не блытаць словы з блізкім або аднолькавым гучаннем і розным значэннем як у беларускай, так і рускай мовах. Да такіх слоўнікаў адносяцца «Цяжкія выпадкі ўжывання блізкіх па гучанні слоў» С.М. Грабчыкава, «Слоўнік амонімаў» В.Д. Старычонка.

У слоўніках антонімаў падаюцца словы з супрацьлеглым значэннем, аб'яднаныя ў антанімічныя пары, тлумачацца іх значэнні і ілюструюцца адпаведнымі прыкладамі з мастацкай літаратуры або публіцыстыкі («Слоўнік антонімаў беларускай мовы» У.М. Лазоўскага).

У фразеалагічных слоўніках тлумачыцца сэнс фразеалагізмаў і іх варыянтаў, прыводзяцца ілюстрацыйныя прыклады, часам тлумачыцца паходжанне фразеалагізмаў.

Марфемныя слоўнікі вызначаюць марфемную будову слова. Прыкладам такога слоўніка з'яўляецца «Марфемны слоўнік беларускай мовы» А.М. Бардовіча і Л.М. Шакуна, у якім размешчаныя ў алфавітным парадку словы (самастойныя часціны мовы) падзеленыя на марфемы.

Словаўтваральная структура вытворных слоў раскрываецца ў «Словаўтваральным слоўніку беларускай мовы» А.М. Бардовіча, М.М. Круталевіча, А.А. Лукашанца.